

3. Гоцько Г. І. Особливості організації освітнього процесу в умовах реалізації основних засад інклюзивного навчання / Г.І. Гоцько // Інклюзивне навчання у Новій українській школі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Інклюзивне навчання у Новій українській школі» (26-27 березня 2018 р., м. Київ) Теревовля): у 2 ч. / Інститут спеціальної педагогіки НАПН України; упорядн.: Лапін А.В., Сурмай Л.О., Щуцька О.І. - Київ: Інтерсервіс, 2018. - С. 28-30.
4. Особливості роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Вісник №4 НДІ інклюзивної освіти / Упорядники: Савчук Л.О., Юхимець І.В. – Рівне: РОППО, 2013. – 53.

*Бабіна М. С., студентка 1 курсу
факультету початкового навчання
Науковий керівник: проф. Петінова О. Б.
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»*

ФІЛОСОФСЬКІ ІДЕАЛИ ЦИЦЕРОНА НА ОСНОВІ ЙОГО ТРАКТАТІВ

Історико-політична і філософська спадщина античності протягом багатьох віків постійно привертала, а особливо у наш час привертає увагу науковців і громадськості, зокрема, насамперед, з тієї причини, що на здобутках греко-римської культури основана сучасна західна цивілізація. Загальновизнаним є той факт, що більшість сфер нинішнього буття звідти опосередковано започатковані, особливо якщо йдеться зокрема про культуру. Водночас це була епоха сильних та видатних особистостей, здатних не тільки успішно протистояти величезній державі із розбалансованою соціально-політичною системою, а й змусити цю державу підкоритися їхнім індивідуально-публічним інтересам та ідеалам.

Десятки поколінь мислителів і практиків (а у світовому наукознавстві ось уже понад дві тисячі років існує, невпинно розвивається як окрема галузь знання цицеронознавство), визнаючи величезний вплив спадщини Цицерона на формування і поширення римської політико-правової та філософської думки, спиралися на його досягнення, нерідко безпосередньо відштовхуючись від його ідей, положень чи визначень, творили римське державо- і правознавство. Один із укладачів фундаментальної антології світової правової думки Д. Дождев, підкреслюючи феномен Цицерона в історії людської цивілізації, зазначає: «Високий авторитет автора, риторична майстерність, надзвичайно широкий науковий та історичний світогляд, досвід практичного політика, могутній етичний заряд – усі ці якості поставили вчення в особливе становище, назавжди пов'язавши його з іменем самого Цицерона, а не будь-якого окремого напрямку античної філософії і правознавства.

Розглядаючи античну риторику як систему, видатний дослідник культури й літератури античності М. Гаспаров зазначав, що доказування і спростування в промові були найтісніше пов'язані з її конкретним предметом і тому найменше відповідали задалегідь загаданим правилам. Цицерон, юридична діяльність якого тривала майже все його життя і відбувалася в різних суспільно-історичних умовах, з відомими змінами його соціально-політичних орієнтацій і симпатій, спричинився до того, що римське ораторське мистецтво, запозичивши від греків усе найкраще, досягло потужного розвитку і небувалого визнання. «Для судового і політичного оратора важливо було не стільки правдиво викласти суть справи, – вважають сучасні теоретики риторики, – скільки викласти її так, щоби слухачі повірили в її істинність. Отож для досягнення успіху Цицерон вдавався до комплексу

заходів. Насамперед він відкинув обидва поширені в його часи стилі викладу – аттичний та азіанський. Він створив власний ораторський стиль, який поєднав простоту і безпосередність аттичного стилю і пишність, інтелектуальність, почуттєвість азіанського” [5, с. 55].

Оскільки Цицерон, крім дотримання вимог щодо побудови й виголошення промови, значну увагу приділяв змістовому наповненню її, що відповідало його трактатові “Про добір аргументів”, в якому викладено як основу ораторства своєрідну “технологію” пошуку найпереконливішої доказової бази шляхом відповідного добору таких фактів, свідчень, які б слугували спростуванню необґрунтованих звинувачень тощо [2, с. 782], то щоразу, готуючись до виступу в суді як адвокат, ґрунтовно ознайомлювався із матеріалами та усіма обставинами справи. Промова – свідчення ще одного професійного успіху Цицерона-адвоката, досягнутого великою мірою завдяки ефективному використанню засобів риторичної аргументації. З-поміж широкого спектра цих засобів саме у цій промові оратор надав перевагу добору такого аргумента до авторитету, який гарантував прагматичну прийнятність.

Досвід Цицерона-практика був втіленням у життя його ґрунтовної теорії риторики, яка викладена у трьох трактатах: “Про оратора”, “Оратор” і “Брут”, які він написав у останні роки життя. У цих творах узагальнено його понад сорокарічну практику, глибокі знання з теорії ораторського мистецтва, основані на оволодінні логікою, етикою, філософією, історією

Трактати Цицерона були створені в період життя, коли за певних обставин філософ був змушений припинити активну діяльність у політиці, в 60-51 рр. і в 48-44г до н.е. Вони являють собою роздуми про етику та мораль. Наприклад, трактат «Про дружбу» написаний у вигляді діалогу і цікавий з погляду проблем моральності. Трактат виходить з історичному матеріалі від часів стародавнього Риму до часу, у якому живуть учасники діалогу. Розглядаються витoki прояву дружби та шляхи її збереження. Правила, закони дружби та питання вибору між дружбою та інтересами суспільства.

Трактат «Про обов'язки» викладено як поради синові про поведінку та дії людини. Ґрунтуючись на прикладах з історії, Цицерон дає моральні розпорядження і рекомендує слідувати певним обов'язкам. Цей твір побудований у вигляді звернення до сина, проте Цицерон також адресує його молодому поколінню римлян, які мають намір побудувати державну кар'єру.

Трактати Цицерона «Про природу богів», «Про старість» і «Про долю» займають досить важливе місце у навчанні філософа. Тут Цицерон розгорнуто та вичерпно критикує панівні у суспільстві забобони. Цицерон визнавав існування богів. На його думку, кожна людина у душі знає, що боги є. Можливо вони різні, але те, що вони існують, заперечувати не можна. Також філософ висловлює переконання, що за істинне слід приймати тільки або раціональне, що має практичні докази, або виправдане історичним досвідом і практикою.

Наприкінці життя Цицерон створив трактат «Про долю», який критикує фаталізм. Окремі фрагменти твору, що дійшли до нас, містять думки філософа про душу, про вічність, про рок, як зв'язки речей, які змінюються за певним порядком і законом.

У трактаті «Про старість» ведеться розповідь від імені 85-річного старого. Описуються проблеми вікових змін, питання сенсу життя та цілей у період старіння. Відповідність фізичного віку психологічному, а також ставлення суспільства до людей похилого віку. Багато в чому міркування спираються як у спостереження, і на самоспостереження літнього філософа. У своєму творі Цицерон протиставляє форми старості: гідну, яка приносить умиротворення, і негативний, жалюгідний і тяжкий тягар

Трактати Цицерона «Про державу» та «Про закони», також написані у формі діалогу, і є роздумами про політику. Трактат «Про державу» довгий час був вивчений лише за деякими цитатами, згадуваними іншими авторами, поки на початку 19 століття

служителем Ватиканської бібліотеки не було знайдено рукопису, що містить кілька повних творів та уривків з трактату.

У творі «Про державу» Цицерон визначає різні форми правління. Посилаючись на вчення грецького історика 2 до н.е. Полібія, філософ робить висновки, що у Римі такі форми правління, як монархія, аристократія та демократія, поєднуються ідеально. У трактаті обговорюються питання оптимального устрою країни, термін «державна» та критерії найкращого державного діяча. Для політичного чоловіка важливими характеристиками Цицерон вважає розсудливість, тверезість розуму, придушення пристрастей, об'єктивність, ораторське мистецтво та знання права. Розмірковуючи, Цицерон наводить приклади з історії правління римських та грецьких діячів.

Діалог «Про закони» продовжує та розвиває думки, описані Цицероном у трактаті «Про державу». Політичні Трактати Цицерона мають тісний зв'язок, оскільки, на думку філософа, закони необхідно встановлювати залежно від устрою самої держави.

У трактаті розглядаються питання природного права. Автор розмірковує про право та безправ'я. Вважає природний закон та природну справедливість основою цього права. А для того, щоб увічнити природне право, необхідно узаконити старі звичаї, які визнавалися і шанувалися у Римі. У трактаті знаходять відображення міркування про чесне та ганебне. А також, питання божественного права, та закони взаємозв'язку між людьми та божествами.

Цицерон не ставив за мету створити власну систему філософських поглядів. Він прагнув познайомити римське суспільство з філософією та викликати інтерес до цієї науки, навчити римлян розрізняти справжню мудрість і хибну. Трактати Цицерона викликали у римському суспільстві широку увагу до філософії. Згодом філософія стала необхідним предметом у системі освіти римлян.

Отже, життєвість і непересічна актуальність спадщини Цицерона, одним із провідних гасел якого було: «Нехай благо народу буде вищим законом», полягає насамперед у тому, що він з-поміж інших широко використовував найрізноманітніші аргументативні прийоми, які сам теоретично обґрунтував і пропонував застосовувати ораторам. Поєднуючи теоретичну діяльність із повсякденною практикою, Цицерон демонстрував зразки високої майстерності в красномовстві і як новатор, і як еkleктик-просвітитель, популяризатор творчості античних мислителів, з доробком яких був чудово обізнаним

Література:

1. Кононович-Горбацький Й. Могілянський Оратор / Пер. з латин. Віталія Маслюка. К. : Медієвіст, 2014. 152 с.
2. Цыганок О. Цицерон в украинской риторике *Manuductio* (1736): тексты и контексты // *Studi Slavistici*, 2020.
3. Цыганок О. Деякі форми рецепції Цицерона у підручнику з красномовства «Могілянський оратор» (1636) / Ольга Цыганок, Валентина Галаган // *Літературний процес: методологія, імена, тенденції: зб. наук. пр. (філол. науки)*, 2019. № 14.
4. M.T. Ciceronis *De Partitionibus Oratoriis Dialogus*, comment. Jacques-Louis d'Estrebay. Paris: Michel de Vascosan, 1543.
5. *Orator Mophileanus Marci Tullii Ciceronis apparatus Partitionibus excultus... subreverendissimo patre Josapho Kononovio rhetorices professore anno 1636 mensis Aprilis die 27* // Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського. Ф. 30. 109. С. 1-303.